

Onderwijsgids voor
het ontwikkelen en
geven van inclusief
onderwijs

Universiteit
Leiden

Inhoudsopgave

Tips voor inclusief onderwijs	3
I. Voorbereiding	4
1. Zoek je collega's op: samenwerking en feedback	5
2. Nieuwe kijk op de syllabus	7
3. Presenteren van ideeën en kennis	10
4. Voorbeelden en talen in de onderwijspraktijk	13
5. Gedragsnormen en omgangsvormen	17
6. Visueel materiaal	21
II. Tijdens de collegereeks	24
7. Taalgebruik en presentatie	25
8. Deelname bevorderen	27
9. Faciliteren van online interactie	30
10. Verhitte momenten in de collegezaal	32
III. Na de collegereeks	36
11. Feedback geven en ontvangen	37
12. Beoordeling	40
13. Studievoortgang en welzijn van studenten	43
Colofon	45

Tips voor inclusief onderwijs

Een inclusieve leeromgeving waarin studenten zich thuis voelen en hun ervaringen en opvattingen kunnen delen, is essentieel voor de ontwikkeling van hun talenten. Universiteit Leiden streeft naar een gezonde, betrokken leergemeenschap en bereidt studenten voor om met maatschappelijke vraagstukken om te gaan en in een diverse werkomgeving te kunnen werken. Deze onderwijsgids ondersteunt docenten in hun ambities om studenten ongeacht hun achtergrond zich in het universitaire onderwijs te laten ontplooiën.

Waarom inclusief onderwijs belangrijk is

Inclusie draait om gelijke kansen. In de onderwijspraktijk betekent dit barrières minimaliseren voor studenten, ongeacht hun sociaaleconomische status, gender, etnische identiteit of vaardigheden. Het vereist kritische reflectie over het narratief dat centraal staat in ons onderwijs en erkenning dat er meer manieren zijn om de wereld te ervaren en begrijpen. Een diversiteit van perspectieven verrijkt het debat en bevordert nieuwe inzichten en vaardigheden in het omgaan met maatschappelijke uitdagingen en diversiteit in de leer- en werkomgeving.

Onderwijsgids in de praktijk

Deze onderwijsgids ondersteunt docenten bij het ontwikkelen en geven van inclusief onderwijs. Het is gebaseerd op bestaande bronnen en best practices en een levend document dat verder zal worden aangevuld. Elk deel behandelt een specifiek thema met vragen, tips en bronnen, gerangschikt op volgorde van collegeontwerp en -implementatie. Begin waar je wilt en volg je eigen tempo. Het is een reis, geen wedstrijd.

I Voorbereiding

- 1 Zoek je collega's op: samenwerking en feedback
- 2 Nieuwe kijk op de syllabus
- 3 Presenteren van ideeën en kennis
- 4 Gedragsnormen en omgangsvormen
- 5 Visueel materiaal

1

Zoek je collega's op: samenwerking en feedback

Net zoals veel van onze vooroordelen impliciet zijn, zijn veel van de mogelijk exclusieve elementen van ons onderwijs diep geworteld in ons denken en ontsnappen ze waarschijnlijk aan onze eigen aandacht.

1

Zoek je collega's op: samenwerking en feedback

- A** Ben ik van plan om mijn collegemateriaal alleen of samen met collega's opnieuw te bekijken? Als dat laatste het geval is, kies ik dan collega's die van mij verschillen in discipline, methodologische voorkeur, achtergrond of denkrichting?
- B** Zal ik openlijk feedback vragen van oud-studenten op mijn collegemateriaal?
- C** Ga ik de dialoog aan met de kritiek die ik niet begrijp?

Net zoals veel van onze vooroordelen impliciet zijn, zijn veel van de mogelijk exclusieve elementen van ons onderwijs diep geworteld in ons denken en ontsnappen ze waarschijnlijk aan onze eigen aandacht. Als experts in onze vakgebieden is een veel voorkomende onbewuste vooringenomenheid (implicit bias) dat ervaringen en perspectieven die anders zijn dan de onze over het hoofd worden gezien of worden weggelaten in onze selectie van lesmateriaal, thema's en voorbeelden.

Door een gespecialiseerde focus en een academische omgeving waar niet altijd een diversiteit aan perspectieven aanwezig is, kan het moeilijk zijn om onze eigen blinde vlekken in ons onderwijs te herkennen.

Voorbeeld: je ontwerpt een college in je vakgebied, maar integreert geen tegenstrijdig onderzoek of denkt niet na over tegengestelde standpunten in je ontwerp/onderwijs. Mogelijke discussies tussen of met studenten krijgen geen aandacht. Het niet opnemen van verschillende standpunten in je onderwijs kan ertoe leiden dat je een breder perspectief mist. Dit kan de algehele kwaliteit van een college of collegereeks beïnvloeden.

Tip

“Ik heb plannen gemaakt om syllabi uit te wisselen met een nieuwe collega bij de koffie, ik heb ook vragen over representatie en het gevoel erbij te horen opgenomen in anonieme evaluatieformulieren van studenten halverwege mijn collegereeks.”

Verder lezen:

[Blackwell Handbook of Psychology: Intergroup processes](#)

2

Nieuwe kijk op de syllabus

Misschien heb je wel eens gehoord hoe belangrijk het is om je literatuurlijst te scannen op academische bronnen die verschillende wereldbeelden, geslachten, etnische achtergronden, identiteiten en alle kruispunten daartussen vertegenwoordigen.

2

Nieuwe kijk op de syllabus

- A** Heb ik nagedacht over wiens perspectieven van belang zijn met betrekking tot het onderwerp dat ik onderricht? Komen auteurs met andere maatschappelijke posities dan die van mijn belangrijkste bronnen ook voor in mijn lesprogramma? Hoe zit het met belanghebbenden, betrokken partijen en doelgroepen?
- B** Voor wie heb ik mijn college ontworpen? Wie is mijn doelstudent? Als ik me hen voorstel met verschillende achtergronden, cultuur, talen en scholing, zou ik dan iets veranderen aan mijn literatuurlijst?
- C** Op welke manieren moedig ik mijn studenten aan om zich bezig te houden met historisch marginale stemmen?
- D** Zijn de auteurs op mijn literatuurlijst een afspiegeling van verschillende identiteiten en achtergronden?
- E** Zijn de boeken en artikelen gratis beschikbaar in de bibliotheek?

Misschien heb je wel eens gehoord hoe belangrijk het is om je literatuurlijst te scannen op academische bronnen die verschillende wereldbeelden, geslachten, etnische achtergronden, identiteiten en alle kruispunten daartussen vertegenwoordigen. Waarom is dit belangrijk?’ ‘Is wat ik heb toegewezen niet al voldoende voor de inhoud?’ ‘Ik geef niet om iemands identiteit, ik geef om hun ideeën.’ Dit zijn allemaal eerlijke punten!

Epistemologische diversiteit – dat wil zeggen, diversiteit van kennissystemen en paradigma’s – helpt studenten om specifieke aannames en motivaties die geworteld zijn in persoonlijke ervaringen kritisch te evalueren, tegengestelde standpunten en meer ervaringen met elkaar in dialoog te brengen, een dieper begrip van complexe problemen te bevorderen en uiteindelijk gezondere argumenten te ontwikkelen.

De logica achter het nalopen of onze auteurs verschillende identiteiten vertegenwoordigen, komt voort uit de realiteit dat waar we zitten, bepaalt waar we staan. Onze geleefde ervaringen beïnvloeden hoe we naar de wereld kijken, wat weer van belang is voor wat we erin zien.

In de wereld van vandaag hebben bepaalde uitingen van geslacht, seksualiteit, cultuur en sociale (historische) markers zoals ras en etniciteit politieke implicaties: ze kunnen invloed hebben op hoeveel rechten en middelen we hebben, onafhankelijk van onze prestatie en onze ideeën.

Scannen op auteursidentiteit is een zinvolle eerste stap, maar het is een onvolmaakte benadering voor epistemologische diversiteit. Hier geven we tips die daar rekening mee houden.

Tip

“Het kostte niet per se veel tijd om mijn literatuurlijst te scannen. Ik had al een vrij goed idee van wie de auteurs waren die ik had opgenomen. Wat wel tijd had kunnen kosten, was het rechte trekken van de ongelijke verdeling, maar ik koos voor crowd sourcing. Ik vroeg om aanbevelingen uit mijn netwerk op Twitter, LinkedIn en via e-mail. Binnen een uur had ik een lijst met 10 namen die ik nog niet kende!”

Tip

Professor Manjeet Ramgotra (SOAS) gaf les in *Politika* van Aristoteles naast *Ain't I a Woman* van bell hooks om enkele van Aristoteles' gender- en rassenhiërarchieën in twijfel te trekken.

Verder lezen:

Morreira, S. & Lockett, K. (2018) Questions academics can ask to decolonise their classrooms geeft tips en vragen over leesopdrachten en het curriculum van je college.

De Toolbox diversity education van de Universiteit Utrecht bevat een handige literatuurscan en andere bronnen.

De Gender Balance Assessment Tool van Jane Sumner maakt gebruik van gender- en race algoritmetools van Kamil Wais, Kabir Khanna en Kosuke Imai om je literatuurlijst voor je te scannen: <https://jsumner.shinyapps.io/syllabustool/>

3

Presenteren van ideeën en kennis

Een tijd lang werd van docenten verwacht dat ze rekening hielden met de 'leerstijl' van individuele studenten. Recent onderzoek in de neurowetenschappen, het onderwijs en de psychologie heeft aangetoond dat er weinig bewijs is dat specifieke studenten het best geschikt zijn voor specifieke modaliteiten. In plaats daarvan veranderen leervoorkeuren in de loop van de tijd en kunnen ze per situatie verschillen.

3

Presenteren van ideeën en kennis

Ideeën en kennis in verschillende vormen presenteren

- A** Verwoord ik de sociale positie van waaruit ik spreek wanneer ik college geef, bijvoorbeeld als vrouwelijke Europese docent die uit een familie van academici komt? Hoe zit het met mijn intellectuele positie binnen mijn vakgebied?
- B** Gebruik ik een waaier aan onderwijs- benaderingen en -activiteiten, en maak ik gebruik van verschillende modaliteiten (bv. tekst, afbeeldingen, audio, video) bij het uitleggen van concepten?
- C** Voelen minder mondige of welbespraakte studenten zich op hun gemak als ze deelnemen aan mijn lessen? Ben ik me ervan bewust waarom sommige studenten zich minder mondeling uiteten? Laat ik verschillende vormen van participatie toe (bijv. anoniem vs. niet-anoniem, groepsdiscussie vs. bilaterale discussie, presentaties)?
- D** Maak ik veronderstellingen over de achtergrondkennis van studenten over een onderwerp? Zo ja, bied ik dan ondersteunend materiaal aan dat hen op weg kan helpen?
- E** Hebben mijn gastdocenten andere achtergronden of perspectieven dan ik?

Een tijd lang werd van docenten verwacht dat ze rekening hielden met de 'leerstijl' van individuele studenten. Recent onderzoek in de neurowetenschappen, het onderwijs en de psychologie heeft aangetoond dat er weinig bewijs is dat specifieke studenten het best geschikt zijn voor specifieke modaliteiten. In plaats daarvan veranderen leervoorkeuren in de loop van de tijd en kunnen ze per situatie verschillen.

Het weergeven van lesmateriaal in verschillende modaliteiten is waardevol zolang het niet gekoppeld is aan de veronderstelling van een individuele en enkelvoudige leerstijl. Enkele voorbeelden van deze modaliteiten zijn: multiple choice vs. essays, discussie, visuals (powerpoints, tekeningen, grafieken), bewegingsactiviteiten, video's, podcasts, lezingen, rollenspel, enz.

Tip

Bij de voorbereiding van mijn colleges vraag ik mijn studenten altijd van tevoren naar specifieke ondersteuning die voor hen belangrijk is, zodat ik er rekening mee kan houden mits ik het van tevoren weet. Een student vroeg bijvoorbeeld om de powerpointpresentatie vóór de les beschikbaar te stellen, zodat deze de les beter kon volgen. Dit was een eenvoudige handeling, maar het verbeterde de leerervaring van de student enorm.

Tip

“In mijn online leeromgeving neem ik een onderdeel op over voorkennis. Er is een mini-quiz waar studenten hun voorkennis kunnen testen, en er zijn links naar bronnen die hen kunnen helpen om de hiaten op te vullen.”

Bovendien kan het gebruik van verschillende onderwijsmethoden en communicatievormen studenten met verschillende taalachtergronden helpen om toegang te krijgen tot de inhoud en deze te begrijpen, en ook alle studenten helpen om de taal die in je vak wordt gebruikt te leren en te begrijpen.

Tip

“Ik gebruik Mentimeter of andere interactieve presentatiesoftware van tijd tot tijd om studenten in staat te stellen hardop over iets na te denken en te brainstormen, terwijl ze anoniem blijven.”

Verder lezen:

Zie Bourk (2014) voor een uitleg en voorbeelden van positionaiteit. <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=tqr>

Education Endowment Foundation (2021) geeft uitleg over het laatste onderzoek naar leermodaliteiten <https://educationendowmentfoundation.org.uk/education-evidence/teaching-learning-toolkit/learning-styles>.

De online module “Toegankelijke colleges in drie stappen”, gemaakt door docenten van FSU, als onderdeel van het Comeniusproject Effectief Onderwijs voor Alle Studenten biedt nuttige informatie om je onderwijs toegankelijker te maken voor studenten met een functiebeperking: <https://www.medewerkers.universiteitleiden.nl/vr/sociale-wetenschappen/docentenplatform-fsu/onderwijs-geven-en-leerproces-begeleiden/diversiteit-en-inclusie/toegankelijke-hoorcolleges>

4

Voorbeelden en talen in de onderwijspraktijk

Door uit verschillende voorbeelden en casussen te putten, krijgen meer studenten de mogelijkheid om zich met het materiaal te identificeren.

4

Voorbeelden en talen in de onderwijspraktijk

- A** Houd ik rekening met de rol van taal in mijn uitleg en materiaal? Hoe zorg ik ervoor dat alle studenten de woordenschat en manieren van communiceren die specifiek zijn voor mijn vakgebied kunnen begrijpen en gebruiken?
- B** Gebruik ik voorbeelden en casussen uit verschillende gemeenschappen en regio's? Maak ik ruimte voor het delen van relevante persoonlijke ervaringen; zo ja, hoe worden deze gekoppeld aan andere contacten en gebruikt voor reflectie?
- C** Gebruik ik voorbeelden en casussen als mogelijkheden om reflectie te stimuleren over kwesties van maatschappelijk belang (bijvoorbeeld: armoedebestrijding, LGBT-rechten)? Of gebruik ik voorbeelden die specifieke manieren van weten versterken (bijvoorbeeld het gebruik van de binaire genderschaal als voorbeeld van een nominale schaal in een methodologie vak)?
- D** Is het mogelijk om aan te geven waarom het belangrijk is dat alle studenten een bepaald concept of onderwerp begrijpen (bijvoorbeeld in het huidige vak, de rest van hun studie en/of hun toekomstige loopbaan)?
- E** Plan ik mogelijkheden voor studenten om de inhoud te bespreken en gebruik te maken van bronnen in de verschillende talen die ze spreken?

Door uit verschillende voorbeelden en casussen te putten, krijgen meer studenten de mogelijkheid om zich met het materiaal te identificeren. Dit kan een gevoel van betrokkenheid bevorderen. Onze voorbeelden hoeven niet perfect aan te sluiten bij de leefwereld van onze studenten, maar als de voorbeelden die in de collegezaal worden gegeven nooit aansluiten bij hun leefwereld, hebben ze misschien niet het gevoel dat het vak voor hen is ontworpen.

Zo studeren veel studenten aan de universiteit in een taal die niet hun moedertaal is (of die taal nu Engels of Nederlands is). Voor meertaligen is leren het meest effectief als het verbonden kan worden met de talen die ze spreken. Dit betekent niet dat je in meerdere talen les moet geven! Het is juist handig om studenten de ruimte te geven om verschillende talen te gebruiken tijdens je lessen of tijdens het werken voor je vak.

Tip

“Ik realiseerde me op een gegeven moment dat alle voorbeelden die ik gebruikte voor prestaties op het gebied van gendergelijkheid van witte Europese feministen waren, het gebruik van voorbeelden uit verschillende regio’s hielp studenten inzien dat feminisme een wereldwijde beweging is en maakte de discussies levendiger.”

Tip

“Ik nodig studenten uit om ook woordenschat in hun eigen taal te delen en te vergelijken. Dit helpt hen om verbanden te leggen tussen de nieuwe taal die ze leren en andere talen die ze kennen, en versterkt ook het gemeenschapsgevoel in de groep.”

Waarschuwingen voor mogelijk verontrustende inhoud

- A** Gebruik ik voorbeelden of inhoud die verwijzen naar fysiek, mentaal of seksueel geweld, misbruik, beledigingen, drugsgebruik, zelfmoord of iets dat onbedoeld angst, traumareacties of een gevoel van
- B** Voeg ik notities toe in mijn syllabus over inhoud die angst, traumareacties of een gevoel van uitsluiting kan uitlokken?

Waarschuwingen voor inhoud zijn mondelinge of schriftelijke mededelingen die voorafgaan aan potentieel gevoelige of kwetsende inhoud - merk op dat dit niet synoniem is met beledigende, discutabele of zelfs onaangename inhoud, noch zijn de waarschuwingen bedoeld als censuur. Het ervaren van ongemak bij een bepaald onderwerp is niet hetzelfde als een leeromgeving als onveilig ervaren. Het zijn de manieren waarop studenten mogen reageren op hun gevoelens van ongemak die een leeromgeving veilig of onveilig maken.

Inhoudswaarschuwingen geven kwetsbare studenten die een trauma hebben meegemaakt de vrijheid om hun blootstelling aan verontrustend materiaal te beheren. Slachtoffers van geweld en aanranding kunnen zich anders afsluiten, dissociëren, in paniek raken, een terugslag krijgen en/of zich terugtrekken uit het college terwijl ze proberen om te gaan met de symptomen die het materiaal oproept.

Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat studenten materiaal meestal niet vermijden, zelfs niet wanneer ze gewaarschuwd worden, en dat 'waarschuwingen' zelfs anticiperende angst en/of een gevoel van kwetsbaarheid kunnen uitlokken. Het gebruik van een "inhoudsnotitie" in plaats van een waarschuwing kan helpen om verontrustende onderwerpen te signaleren zonder het angstniveau te verhogen en om studenten zelfvertrouwen te geven zonder een student als bijzonder kwetsbaar te bestempelen.

Tip

Transparantie kan gebruikt worden om je studenten bewust te maken van je pedagogische rechtvaardiging voor het gebruik van het materiaal en je bezorgdheid over de impact ervan op hen.

Verder lezen:

Meer helpende vragen zijn te vinden in het document "[Strive for JUSTICE in Course Learning](#)" waarin JUSTICE staat voor de volgende aandachtspunten: Gerechtvaardigd, Onderbouwd, Gestructureerd, Transparant, Geïnformeerd, Gekozen en Geëvalueerd.

5

Gedrag norms en omgangsvormen

Basisregels met betrekking tot gedrag zijn afspraken over verwacht gedrag tijdens vergaderingen of colleges. Het expliciet maken van deze verwachtingen helpt misverstanden en potentieel onveilige conflictsituaties voor studenten te voorkomen of te verminderen, door discussies en meningsverschillen respectvol en constructief te houden.

Gedrag norms en omgangsvormen

Basisregels

- A** Zijn er basisregels met betrekking tot gedrag die ik zou kunnen introduceren om een meer inclusieve leeromgeving te faciliteren?
- B** Introduceer ik ze zelf of laat ik ze bepalen op een bottom-up manier?
- C** Worden ze gecommuniceerd en/of aangekondigd tijdens het college, als disclaimer in de syllabus of als online platform?

Basisregels met betrekking tot gedrag zijn afspraken over verwacht gedrag tijdens vergaderingen of colleges. Het expliciet maken van deze verwachtingen helpt misverstanden en potentieel onveilige conflictsituaties voor studenten te voorkomen of te verminderen, door discussies en meningsverschillen respectvol en constructief te houden. Ze kunnen op een participatieve manier ontwikkeld worden, vroeg in de collegereeks, met de gedragscode van je faculteit als richtlijn. Kleine groepjes kunnen gevraagd worden om zelf met ideeën te komen en je kunt suggesties geven om het denken te stimuleren.

Het is effectiever om zo specifiek mogelijk te zijn; normen als “respecteer verschillen” zijn te vaag om een duidelijke norm te bieden. Er kan naar deze normen worden verwezen als er conflicten ontstaan (ze kunnen en mogen natuurlijk niet voorkomen dat er überhaupt onenigheid ontstaat) en ze kunnen gedurende de collegereeks opnieuw worden bekeken, zodat als studenten aanpassingen willen maken, ze dat collectief kunnen doen.

Suggesties voor gedragsregels:

Voer geen privégesprekken terwijl anderen aan het woord zijn, en zorg ervoor dat uit je opmerkingen blijkt dat je aandacht hebt besteed aan wat de spreker heeft gezegd.

Daag ideeën uit of bekritiseer ze, maar geen mensen. Als iemand iets zegt dat onjuist of beledigend is, corrigeer hun dan met als doel een cultuur van wederzijds respect en open dialoog op te bouwen.

Tip

“Ik speelde het ‘waardespel’. Ik liet studenten 10 waarden opnoemen die ze belangrijk vonden, in volgorde van prioriteit. Zodra ze hun eigen lijst hadden, liet ik ze met de student die naast hen zat praten om te proberen ze te combineren. Uiteindelijk hebben we het teruggebracht tot één lijst met waarden voor de hele groep. Vervolgens kan er een nabespreking plaatsvinden met vragen als: hoeveel waarden van jou zijn er op de lijst terechtgekomen? Hoe vormen we consensus?”

Vermijd generalisaties over groepen mensen. Dit geldt ook voor leden van de LGBT-gemeenschap, politieke partijen, religieuze groepen en bepaalde demografische groepen. Als je uit eigen ervaring spreekt, moet je dit duidelijk maken.

Probeer je beweringen te ondersteunen met bewijs en als je niet zeker weet of iets wat je wilt zeggen feitelijk juist is, formuleer het dan als een vraag.

Gebruik van voornaamwoorden

- D** Wat zijn de belangrijkste punten om rekening mee te houden bij de beslissing of, en zo ja, hoe ik mijn voornaamwoorden communiceer?
- E** Als ik ervoor kies om mijn voornaamwoorden te communiceren, doe ik dit dan op de syllabus, in mijn e-mailhandtekening of aan het begin van de les?
- F** Vraag ik studenten naar hun voornaamwoorden? Doe ik dit privé (via e-mail of door te vragen of ze willen reageren als ze specifieke voornaamwoorden hebben die ik moet gebruiken)? In de eerste kennismakingsronde?

Tip

Ezra, Ella en Xine, de coördinatoren van het TransStudies, Trans Lives: Past, Present, and Future Symposium aan de UCL, introduceerden de volgende basisregels voor hun evenement: (1) Respecteer het recht van anderen om meningen en overtuigingen te hebben die verschillen van de jouwe, en erken dat we allemaal nog aan het leren zijn. Wees bereid om je eigen perspectief te veranderen en maak ruimte voor anderen om hetzelfde te doen; (2) Luister aandachtig en beleefd en deel de verantwoordelijkheid om alle stemmen in de discussie te betrekken door anderen de kans te geven om bij te dragen.

Persoonlijke voornaamwoorden worden gebruikt als je naar iemand verwijst in de derde persoon. In het Nederlands, Engels en veel andere talen zijn deze voornaamwoorden binair gesegmenteerd (mannelijk of vrouwelijk; bijv. zij/hij, hij/zij). Daarom worden voornaamwoorden een manier om ons geslacht aan anderen aan te geven.

Mensen ervaren zichzelf echter niet altijd als netjes vallend in binaire gendercategorieën. De verkeerde voornaamwoorden krijgen kan ongemak en gebrek aan respect veroorzaken en leiden tot gevoelens van uitsluiting en vervreemding. Omdat het niet mogelijk is om iemands genderidentiteit te kennen aan de hand van alleen de naam of het uiterlijk, kan inzicht in hoe een student geïdentificeerd wil worden het risico op uitsluiting verkleinen.

Tip

“Lees de universitaire handreiking over gender inclusieve communicatie voor meer informatie over gender diversiteit, gender inclusieve aanhef en voornaamwoorden.”

Hoe zorg je ervoor dat studenten hun voornaamwoorden kunnen delen en tegelijkertijd studenten of medewerkers niet dwingt om hun voornaamwoorden bekend te maken, is een lastige kwestie omdat je studenten misschien niet voor het blok wilt zetten. Als docent kun je aangeven dat het veilig is voor studenten door je eigen voornaamwoorden te noemen als je je daar prettig bij voelt. Tegelijkertijd kunnen er ook redenen zijn voor medewerkers om hun eigen voornaamwoorden niet in de collegezaal te willen bespreken.

Je kunt studenten in elk geval verwijzen naar de universiteitsrichtlijnen over genderneutraal aanspreken: het is universitair beleid om genderneutrale aanspreekvormen te gebruiken en de voorkeur van een persoon te respecteren voor hoe diegene wil worden aangesproken. Het delen van deze informatie kan ervoor zorgen dat studenten begrijpen hoe belangrijk het is om genderdiversiteit te erkennen en te respecteren, en tegelijkertijd concrete informatie geven over hoe ze kunnen zorgen voor genderintegratie in hun keuze van voornaamwoorden en taal.

Verder lezen:

Voor meer informatie over het gebruik van genderidentiteit en voornaamwoorden, zie de universiteitsbrochure over gender-inclusieve voornaamwoorden.

Voor de universitaire schrijfrichtlijnen over genderneutrale aanspreekvormen, zie hier.

Meer tips over genderneutrale communicatie vind je hier.

6

Visueel materiaal

Afbeeldingen en illustraties zijn een belangrijk onderdeel van ons lesmateriaal. Net als teksten kunnen ze specifieke boodschappen overbrengen, maar ook aannames en vooroordelen.

6

Visueel materiaal

- A** Heb ik stappen ondernomen om te voorkomen dat mijn visuele materialen gebruik maken van karikaturen of stereotypen van een specifieke groep?
- B** Zijn al mijn visuele materialen virtueel toegankelijk? Hoe kom ik tegemoet aan studenten met mobiliteitsproblemen?
- C** Zijn mijn visuele materialen duidelijk gestructureerd, met zinvolle kopjes en zinvolle hyperlinks?
- D** Zijn de visuele materialen die ik gebruik toegankelijk voor studenten met visuele of auditieve beperkingen? Zou ik gebruik kunnen maken van grotere letters, meer ruimte tussen de regels, duidelijkere lettertypes (Universiteit Leiden gebruikt in de huisstijl een schreefloos lettertype zoals Arial of Helvetica en schreefletter Merriweather*)? Geef ik bijschriften voor audio of alternatieve tekst voor afbeeldingen? Is er voldoende kleurcontrast (d.w.z. lichte tekst op een donkere achtergrond), en als iets gemarkeerd is, gaat dit dan gepaard met een vorm van benadrukken die niet afhankelijk is van kleur?
- E** Heb ik mijn visuele materiaal voor de les gedeeld op Brightspace, zodat studenten het materiaal op hun eigen laptop kunnen bekijken in plaats van naar het projectiescherm te moeten staren?

Afbeeldingen en illustraties zijn een belangrijk onderdeel van ons lesmateriaal. Net als teksten kunnen ze specifieke boodschappen overbrengen, maar ook aannames en vooroordelen. Net als bij tekstvoorbeelden moet je illustraties zorgvuldig kiezen.

Voor lezers met visuele of auditieve beperkingen zijn er veel technische mogelijkheden om beeld en geluid 'leesbaar' te maken. Het niet gemakkelijk toegankelijk zijn van de materialen kan niet alleen een negatieve invloed hebben op de deelname en prestaties van deze studenten, maar ook stress veroorzaken en iemand het gevoel geven niet welkom te zijn.

De Universiteit Leiden heeft zich gecommitteerd aan het toegankelijk maken van onderwijs door het ondertekenen van de intentieverklaring voor inclusiever onderwijs, die is gebaseerd op het VN-verdrag inzake de Rechten van personen met een handicap. We vragen medewerkers daarom ervoor te zorgen dat hun materialen toegankelijk zijn voor studenten, onder andere door alt-tekst afbeeldingsbeschrijvingen te gebruiken en ondertiteling toe te voegen aan alle permanente video's.

* In dit document is de schreefletter Merriweather gebruikt. Dit lettertype is geschikt voor documenten met veel tekst; het is getoetst op leesbaarheid en toegankelijkheid.

Tip

“Ik gebruik veel visuele pictogrammen en cartoons in mijn online leeromgeving. De typische cartoon voor wetenschappers is een man met grijs haar, dus ik ben actief op zoek gegaan naar cartoons van vrouwelijke wetenschappers en wetenschappers van kleur.”

Tip

“Ik gebruik één samenvattende afbeelding om de inhoud en het doel van het hele vak te behandelen. Voor elk nieuw college/onderwerp gebruik ik een specifiek deel van diezelfde afbeelding om studenten te laten weten waar we staan in het licht van de hele collegereeks”.

Verder lezen:

Tips over het toegankelijker maken van presentaties, bestanden, documenten en websites en het ondertitelen van video's vind je hier: [Toegankelijk Onderwijs - Universiteit Leiden \(universiteitleiden.nl\)](https://www.universiteitleiden.nl/toegankelijk-onderwijs)

Studenten met een functiebeperking kunnen advies en ondersteuning krijgen van het [Fenestra Disability Centre](#)

II

Tijdens de collegereeks

- 7 Taalgebruik en presentatie
- 8 Deelname bevorderen
- 9 Faciliteren van online interactie
- 10 Verhitte momenten in de collegezaal

7

Taalgebruik en presentatie

Studenten hebben verschillende achtergronden, leervoorkeuren en behoeften. Neurodiversiteit zoals autisme, ADHD en dyslexie, maar ook visuele, auditieve en fysieke beperkingen kunnen allemaal invloed hebben op de voorkeuren en behoeften van studenten als het gaat om de manier waarop materiaal wordt gepresenteerd.

7

Taalgebruik en presentatie

- A** Gebruik ik toegankelijke taal? Leg ik jargon, acroniemen of idiomen uit wanneer ik ze gebruik?
- B** Is mijn taalgebruik mogelijk stigmatiserend, bijvoorbeeld het gebruik van een negatieve eigenschap als het bepalende kenmerk van een individu ('verslaafden' in plaats van 'personen met drugsverslaving')?
- C** Geef ik studenten de tijd om informatie te verwerken?
- D** Beschrijf ik relevante delen van afbeeldingen en andere visuals hardop?
- E** Veel studenten (vooral studenten in het autismespectrum) hebben sensorische gevoeligheden. Als ik gebruik maak van knipperende beelden of bijzonder luide video's, geef ik dit dan van tevoren aan?
- F** Spreek ik de groep aan in genderneutrale taal?

Studenten hebben verschillende achtergronden, leervoorkeuren en behoeften. Neurodiversiteit zoals autisme, ADHD en dyslexie, maar ook visuele, auditieve en fysieke beperkingen kunnen allemaal invloed hebben op de voorkeuren en behoeften van studenten als het gaat om de manier waarop materiaal wordt gepresenteerd.

Vragen over taal, visuele en auditieve bronnen en over het betrekken van studenten met verschillende achtergronden, persoonlijkheden, vragen en behoeften zijn belangrijk om in gedachten te houden bij het lesgeven, zoals besproken in hoofdstuk 3 en 5.

Tip

“Om genderspecifieke terminologie te vermijden, probeer ik ‘jongens’ of ‘dames en heren’ te vervangen door ‘iedereen’, ‘allemaal’, ‘team’, ‘studenten’, ‘vrienden’ of ‘mensen’.”

8

Deelname bevorderen

Diversiteit in achtergronden en ervaringen kan ook betekenen dat bijdragen van studenten komen in de vorm van doorleefde of persoonlijke ervaringen die de vorm aannemen van verhalen in plaats van beknopte opmerkingen, maar die even waardevol zijn voor het verkennen van verschillende perspectieven op het onderwerp.

Deelname bevorderen

- A** Bied ik positieve bevestiging wanneer studenten waardevolle opmerkingen maken?
- B** Waardeer ik alle inbreng, zelfs als die gecommuniceerd wordt op een manier die afwijkt van mijn opvatting over wat gangbaar is? Geef ik waardering voor de inhoud van wat een student zegt, zelfs als diegene taalfouten maakt?
- C** Geef ik iedereen de kans om te spreken?
- D** Begeleid ik studenten zonder hen te beschamen?
- E** Als ik de groep moet verdelen, splits ik de studenten dan op of meng ik de groep? Zorgt mijn methode voor gender- en vaardigheidsdiversiteit en stimuleer ik verbindingen tussen verschillende groepen studenten?
- F** Moedig ik studenten aan om te delen zonder individuele studenten in hokjes te plaatsen op basis van mijn veronderstellingen over hun ervaringen?
- G** Bied ik studenten de mogelijkheid om (anoniem) feedback te geven tijdens het vak, zodat ik informatie krijg over manieren om beter tegemoet te komen aan de behoeften van de specifieke groep die ik lesgeef?

Diversiteit in achtergronden en ervaringen kan ook betekenen dat bijdragen van studenten komen in de vorm van doorleefde of persoonlijke ervaringen die de vorm aannemen van verhalen in plaats van beknopte opmerkingen, maar die even waardevol zijn voor het verkennen van verschillende perspectieven op het onderwerp.

Studenten eruit pikken op basis van onze veronderstelling over hun doorleefde ervaring, bijvoorbeeld op basis van achternaam, geslacht of achtergrond, kan alarmerend zijn en het vertrouwen ernstig schaden.

Tip

Om de taalontwikkeling van studenten te ondersteunen, kun je overwegen om 'terug te geven' wat ze hebben gezegd. Teruggeven (herhalen wat de student heeft gezegd, maar met correct taalgebruik) is een subtiele manier om feedback te geven zonder de stroom te onderbreken of de student zich te laten schamen, en is soms zo subtiel dat de student het helemaal niet merkt. Ga bijvoorbeeld eerst in op de inhoud van wat de student heeft gezegd en herhaal ondertussen wat de student heeft gezegd in de juiste bewoordingen.

Tip

Om meer inzicht te krijgen in de ervaren toegankelijkheid van je college, kun je studenten vragen om de StuFF-L (Student-FeedbackForm-Lecture) in te vullen. Het duurt maar een paar minuten aan het einde van een college. De items en scoringsinstructie van dit feedbackformulier zijn te vinden in de online module “Toegankelijke hoorcolleges in drie stappen”.

Verder lezen:

Toegankelijke hoorcolleges in drie stappen:

<https://www.medewerkers.universiteitleiden.nl/vr/sociale-wetenschappen/docentenplatform-fsw/onderwijs-geven-en-leerproces-begeleiden/diversiteit-en-inclusie/toegankelijke-hoorcolleges?cf=guest>

In hoofdstuk 12 van **bell hooks'** (1994) **Teaching to Transgress**, bespreekt hooks hoe docenten classisme kunnen reproduceren door een bepaalde, stoïcijnse, gehoorzame houding te belonen die geassocieerd wordt met de witte middenklasse en gedrag dat afwijkt van deze normen, bijv. luidruchtigheid, ongeremd lachen of emotionele communicatie, te bestraffen.

9

Faciliteren van online interactie

Discussies in kleine groepen waarbij verschillende studenten verslag uitbrengen, zorgen ervoor dat een bredere groep studenten bijdraagt aan discussies, zowel online als offline.

Faciliteren van online interactie

- A** Heb ik verschillende manieren overwogen om ervoor te zorgen dat studenten zich gezien voelen, zelfs in een online omgeving?
- B** Kan ik de namen van studenten noemen om aan te geven dat hun bijdragen worden erkend?
- C** Heb ik nagedacht over manieren om studenten digitaal te betrekken (Wooclap polls, woordwolken, break-out rooms)?
- D** Geef ik studenten de duidelijke mogelijkheid om aan te geven dat ze niet opgenomen willen worden?

Discussies in kleine groepen waarbij verschillende studenten verslag uitbrengen, zorgen ervoor dat een bredere groep studenten bijdraagt aan discussies, zowel online als offline. Digitale tools zoals Wooclap kunnen grote aantallen studenten in een oogwenk en anoniem betrekken, in tegenstelling tot individuele bijdragen in een klassikale omgeving.

Een virtuele omgeving kan andere uitdagingen met zich meebrengen dan fysiek onderwijs. Studenten kunnen bijvoorbeeld meer geneigd zijn om directe taal te gebruiken en het kan moeilijker zijn om de juiste toon aan te slaan. Studenten kunnen zich ook anoniem voelen of zich zorgen maken over hun bijdrage zonder dat ze andere studenten zien en kennen. Tegelijkertijd biedt een digitale omgeving ook voordelen: sommige studenten voelen zich vrijer in de anonieme omgeving om bij te dragen.

Tip

“Digitale tools zoals Wooclap kunnen handig zijn om grote aantallen studenten anoniem te betrekken.”

Verder lezen:

Suggesties voor online samenwerkend leren zijn te vinden in het volgende handboek van de Open Universiteit: <https://youlearn.ou.nl/web/bison/werkvormen>

10

Verhitte momenten in de collegezaal

De verdeeldheid en polarisatie rond maatschappelijke en politieke kwesties dringen ook de collegezaal binnen. Een verhit moment is een plotselinge uitbarsting van spanning of conflict tijdens een les.

Verhitte momenten in de collegezaal

- A** Investeer je in het opbouwen van relaties en onderling vertrouwen zodat die tijdens verhitte discussies in de collegezaal stand kunnen houden?
- B** Heb je met je studenten besproken wat nodig is om een constructieve en inclusieve college-ervaring te garanderen?
- C** Ben je bekend met de verschillende manieren om met verhitte momenten in de collegezaal om te gaan?

De verdeeldheid en polarisatie rond maatschappelijke en politieke kwesties dringen ook de collegezaal binnen. Een verhit moment is een plotselinge uitbarsting van spanning of conflict tijdens een les. ‘Heet’ staat hier voor ‘verhit, kwetsend of gespannen’. Wanneer spanningen oplopen en je overvallen wordt, zijn er verschillende technieken en interventies die kunnen helpen om de discussie weer op gang te krijgen. Dit kan niet alleen een uitdagend moment zijn voor de docent, maar het is ook een situatie waarin verschillende studenten op verschillende manieren beïnvloed kunnen worden door de interventie die je kiest.

Het kan helpen om je te realiseren dat je studenten niet hoeft te overtuigen om anders te denken, maar dat de universiteit een veilige ruimte kan zijn waar deze verschillende standpunten kunnen worden besproken in een academische context.

Gespannen momenten zijn niet alleen een kwestie van onmiddellijk reageren. Het ontwerpen van colleges en het oefenen van vaardigheden die gericht zijn op dialoog, het opbouwen van vertrouwen en gemeenschap kunnen studenten toerusten met vaardigheden en veerkracht om op een constructieve manier om te gaan met complexe en verdeeldheid zaaiende onderwerpen.

Om relaties en een leergemeenschap op te bouwen, kan het nuttig zijn om in de eerste drie sessies tijd te investeren voor studenten om elkaar te leren kennen, oefeningen te gebruiken om verschillende ervaringen en perspectieven te delen en hen te helpen deze verschillen te herkennen en te respecteren. Dit kan hen helpen om later in het semester ook complexere kwesties te bespreken. Oefeningen waarin studenten gevraagd worden elkaar te vertegenwoordigen of elkaar te beoordelen, kunnen ook helpen om vertrouwen op te bouwen, empathie te oefenen en verantwoordelijkheidsgevoel te bevorderen.

De belangrijkste elementen om hete hangijzers aan te pakken zijn: pauzeer, erken de emotionele aspecten van de situatie, verduidelijk de kwestie waar het om gaat, depersonaliseer door te focussen op de kwestie, niet op de persoon, verwijst naar de klassikale richtlijnen die je aan het begin van de les hebt opgesteld en concentreer je op gemeenschappelijke punten.

Tip

Ik begin mijn eerste les van een grote hoorcollegereeks met een woordwolk waarin ik studenten vraag wat zij belangrijk vinden om ervoor te zorgen dat discussies in de collegezaal inclusief zijn. Dit helpt om een norm te creëren waar ik naar terug kan grijpen als de gemoederen verhit raken.

Tip

Je kunt proberen hun emoties te erkennen (zijn de studenten verdrietig, boos, overstuur, teleurgesteld?). Je kunt reflectietools gebruiken om dit verder te bespreken. Niet om te overtuigen of dingen op te lossen, maar als een manier om ze de mogelijkheid te bieden hun frustraties te uiten.

Tip

Ik probeer mijn geplande les te onderbreken als ik word verrast door een verhit moment. Ook al is het misschien moeilijk, er zit een boodschap in een gespannen moment: studenten laten zien dat ze een onderwerp willen bespreken dat hen dwars zit en waar ze emotioneel over zijn.

Tip

Een verhit moment kan worden gezien als een verhit gesprek waarin emoties en meningen op een sterkere manier dan normaal worden geuit. Als het moment intenser wordt, verandert het soms in een conflict. Er zijn verschillende manieren om de situatie te de-escaleren, zoals de conflictladder, die helpt bij het beheersen en voorkomen van conflicten.

Tip

Ik probeer een brug te slaan naar hun toekomstige beroep. Hoe willen ze moeilijke gesprekken voeren in hun werkveld? Hoe kunnen ze leren omgaan met hun emoties en verschillende standpunten? Vraag: hoe kun je je mening op een respectvolle manier delen en tegelijkertijd een veilige werk- en leeromgeving waarborgen voor mensen met een andere levensbeschouwing?

Verder lezen:

De [tips en bronnen pagina Israël Palestina](#) bevat basistips over het omgaan met verhitte momenten. Er zijn veel andere nuttige gidsen, waaronder: [Hot moments in the classroom \(University of Michigan\)](#) en [Teaching controversial issues](#) (Judy Pace) en Wingert, D., & Molitor, T. (2009). Best practices: [Preventing and managing challenging classroom situations](#). *Currents in Teaching and Learning*, 1(2), 4-18.

Zie ook de Inclusive Teaching Guide van Stanford University, en het document [Class Community Commitments: A Guide for Instructors](#)

Een interessante bron om reflectiehelpmiddelen te vinden: [Succeeding in postgraduate study: Session 2: 6 Tools to support reflective learning | OpenLearn - Open University](#)

De conflictladder is een nuttig hulpmiddel bij het beheersen en voorkomen van conflicten. Zie bijvoorbeeld https://www.trapned.dk/Files/Billede/BARhandel/Konflikthandtering/konflikt_pdf/Trapned-pjece-eng-FINAL.pdf.

[Hoe ga je om met 'hot moments' tijdens de les? - Vrije Universiteit Amsterdam \(vu.nl\)](#)

III

Na de collegereeks

- 11 Feedback geven en ontvangen
- 12 Beoordeling
- 13 Studievoortgang en welzijn van studenten

11

Feedback geven en ontvangen

Lesgeven is altijd tweerichtingsverkeer en dit wordt vooral duidelijk aan het einde van een collegereeks, wanneer studenten afspraken met ons willen maken om over hun eindopdrachten te praten of om naar referentiebrieven te vragen en wij hen vragen om het vak te evalueren.

Feedback geven en ontvangen

- A** Als ik vragen stel over het college, vraag ik dan feedback van verschillende groepen studenten (bijv. Nederlandse, internationale, verschillende studieachtergronden, stille vs. meer uitgesproken studenten, etc.)?
- B** Als een student een suggestie doet, neem ik die dan serieus? Vat ik de inhoud anoniem samen en vraag ik een bredere groep studenten of ze zich goed voelen bij de voorgestelde wijziging?
- C** Hoewel het een uitdaging kan zijn om sommige feedback niet persoonlijk op te vatten, probeer ik objectief te zijn en oplossingen te zoeken voor wat er de volgende keer veranderd kan worden om het vak te verbeteren?
- D** Gebruik ik bij het opstellen van aanbevelingen voor studenten gelijksoortige bijvoeglijke naamwoorden om studenten van verschillende geslachten en met verschillende achtergronden te beschrijven? Gebruik ik de gewenste voornaamwoorden van een student?

Lesgeven is altijd tweerichtingsverkeer en dit wordt vooral duidelijk aan het einde van een collegereeks, wanneer studenten afspraken met ons willen maken om over hun eindopdrachten te praten of om naar referentiebriefven te vragen en wij hen vragen om het vak te evalueren. Deze momenten bieden een belangrijk inzicht in ons eigen onderwijs, omdat we leren wat studenten hebben meegenomen uit de collegereeks. Toch is het belangrijk om zoveel mogelijk rekening te houden met de individuele omstandigheden van studenten en onze eigen vooroordelen in bedwang te houden.

Deze momenten kunnen ook kansen bieden om op een persoonlijker niveau contact te maken met studenten, wat aantoonbaar samenhangt met het studiesucces van studenten. In deze gevallen is het echter ook belangrijk dat we onze grenzen bewaken om te voorkomen dat we ons eigen welzijn op het spel zetten en vervolgens onze professionaliteit, betrouwbaarheid en daarmee onze capaciteiten als mentor in gevaar brengen.

Tip

“Een bijzonder grijs gebied voor veel docenten is de vraag of, of hoeveel, ze van zichzelf willen laten zien in de collegezaal of tijdens persoonlijke interacties met studenten. Om deze vraag te beantwoorden, put ik uit mijn opleiding in psychologie en evalueer ik intern het doel van zelfonthulling. Als de informatie die ik deel de student en onze relatie dient, dan ga ik verder (zij het op een professionele manier). Ik kan bijvoorbeeld mijn eigen persoonlijke ervaring delen, omdat ik de eerste keer dat ik me aanmeldde niet werd toegelaten op een graduate school, om de angst van sommige studenten weg te nemen. Het zou echter verkeerd van me zijn om informatie te delen om iets van mijn studenten te krijgen of om een probleem dat ik zelf heb op te lossen.”
(Wyrick, A. (2017) “**Professor Goldi locks and the three boundaries.**”)

Verder lezen:

Tips over manieren om je onderwijs te evalueren vind je in een document gemaakt door Van Berlo aan de Radboud Universiteit:
<https://www.ru.nl/sites/default/files/2022-11/Thirteen%20ways%20to%20evaluate%20your%20education.pdf>

12

Beoordeling

Iedereen heeft onbewuste vooroordelen. Wanneer ons werkgeheugen overladen is met informatie, zoeken we naar mentale snelkoppelingen (heuristiek). Het resultaat is een verscheidenheid aan vooroordelen op basis waarvan we studenten kunnen beoordelen op basis van onze algemene indruk van hen, hun deelname aan de les, hun achtergrond of fysieke eigenschappen, of op basis van hoe hun werk zich verhoudt tot het werk van hun medestudenten.

Beoordeling

- A** Heb ik geanonimiseerd beoordelen geïmplementeerd?
- B** Heb ik gedetailleerde beoordelingscriteria om de ruimte voor willekeur tijdens het becijferen te minimaliseren? Heb ik de criteria op voorhand met de studenten gedeeld?
- C** Wijs ik op de beschikbare mogelijkheden voor studenten die specifieke faciliteiten nodig hebben tijdens de beoordeling (bv. extra examentijd, groter lettertype, stille ruimte)?
- D** Houd ik bij het plannen van mijn deadlines rekening met religieuze feestdagen die ik misschien niet ken?
- E** Bied ik achtergrondinformatie, context of voorbeelden aan in mijn opdrachtinstructies? Probeer ik het ‘verborgen curriculum’ zichtbaar te maken door bijvoorbeeld uit te weiden over de structuur, lengte en het type antwoord dat wordt verwacht, of over hoe geloofwaardige bronnen te onderscheiden?

Iedereen heeft onbewuste vooroordelen. Wanneer ons werkgeheugen overladen is met informatie, zoeken we naar mentale snelkoppelingen (heuristiek). Het resultaat is een verscheidenheid aan vooroordelen op basis waarvan we studenten kunnen beoordelen op basis van onze algemene indruk van hen, hun deelname aan de les, hun achtergrond of fysieke eigenschappen, of op basis van hoe hun werk zich verhoudt tot het werk van hun medestudenten.

Dit is efficiënt vanuit het perspectief van onze hersenen, maar het kan een oneerlijke invloed hebben op de cijfers die onze studenten krijgen als ze niet worden beoordeeld op basis van de inhoud die ze hebben ingeleverd, maar op basis van een heuristiek.

Bovendien beoordelen we studenten vaak niet alleen op hoe goed ze de inhoud van ons vak kennen, maar ook op hoe goed ze presteren volgens het ‘verborgen curriculum’ – of de “amorfe

verzameling van impliciete academische, sociale en culturele boodschappen, ongeschreven regels en onuitgesproken verwachtingen, en onofficiële normen, gedragingen en waarden van de dominante cultuurcontext waarin al het onderwijzen en leren gesitueerd is” (Betterton 2021). Voorbeelden hiervan zijn de verwachting dat studenten weten hoe ze bepaalde databases moeten raadplegen, of begrijpen wat er van hen verwacht wordt als we hen vragen om te “analyseren” of “synthetiseren” in een opdracht. Omdat niet alle studenten worden blootgesteld aan deze sociaaleconomische en culturele context, is het speelveld niet gelijk.

Tip

De academische jaarkalender, bevat belangrijke religieuze feestdagen (vanaf 2025-2026) die van invloed kunnen zijn op de planning en het dagelijks leven van studenten.

Tip

Vraag de student contact op te nemen met de studieadviseur voor informatie; zij kunnen studenten helpen bij het aanvragen van faciliteiten of meer tijd tijdens tentamens; Fenestra Disability Centre biedt advies aan studenten met een functiebeperking.

Tip

“Ik zorg ervoor dat studenten die vasten tijdens de Ramadan hun tentamen ‘s ochtends kunnen maken in plaats van ‘s middags.”

Verder lezen:

Boston University, [‘Teaching the Hidden Curriculum’](#)

Betterton, Kayleigh (2021) “Unconscious bias in assessment: what does the research tell us?” <https://cirl.etoncollege.com/unconscious-bias-in-assessment-what-does-the-research-tell-us/>

13

Studievoortgang en welzijn van studenten

Aangezien je als docent de studenten vaker ziet dan de studie-adviseurs, is de kans groter dat je zorgen of veranderingen in hun prestaties en welzijn opmerkt. Deeltijdwerk, zorgtaken, financiële stress en andere persoonlijke omstandigheden kunnen van invloed zijn op de prestaties en het welzijn van studenten.

Studievoortgang en welzijn van studenten

- A** Merk ik verandering op in de prestaties of het gedrag van een student?
- B** Ben ik me bewust van factoren die de prestaties van de student beïnvloeden?

Aangezien je als docent de studenten vaker ziet dan de studie-adviseurs, is de kans groter dat je zorgen of veranderingen in hun prestaties en welzijn opmerkt. Deeltijdwerk, zorgtaken, financiële stress en andere persoonlijke omstandigheden kunnen van invloed zijn op de prestaties en het welzijn van studenten. Docenten hebben een belangrijke rol in het signaleren van zorgen en het doorverwijzen van studenten naar de ondersteuning die ze nodig hebben. Hoewel het goed is om empathisch te zijn, betekent dit niet dat je de raadgever van een student moet worden of hun problemen moet oplossen.

Hulpmiddelen:

- ✓ Verwijs studenten met hun vragen door naar de **studieadviseur** van de opleiding die ze volgen.
- ✓ Verwijs studenten met vragen over studievaardigheden door naar de POPcorners van de faculteiten **Geesteswetenschappen**, **Sociale Wetenschappen** en in **Den Haag**.
- ✓ **Studentendecanen** kunnen studenten adviseren met onder andere financiële zorgen, zorgtaken en ondersteuningsvragen.
- ✓ Raadpleeg de **studentenwelzijnspagina** voor informatie over verschillende vormen van ondersteuning.
- ✓ Informeer je over verschillende hulpbronnen op het gebied van **diversiteit en inclusie** binnen de universiteit.
- ✓ Neem contact op met het adviesteam **voor zorgwekkend of bedreigend gedrag** als je je zorgen maakt over het gedrag van een student.

Tip

Er zijn veel hulpmiddelen beschikbaar. Verwijs de student bijvoorbeeld door naar de studieadviseur of de POPcorner als je merkt dat het even niet lekker loopt.

Colofon

Deze gids is gebaseerd op de **Inclusive teaching tips 1.0**, ontwikkeld door **Emily Wolf** en **Elena Bondarouk** en de **Staff Alliance for Equity (SAFE)**.

De gids is verder ontwikkeld door de werkgroep inclusief onderwijs:

Najat Al-Hani (LLInC)

Aya Ezawa (FGW)

Alison Fischer (FdR)

Looi van Kessel (FGW)

Tessa Mearns (ICLON)

Suzanne Mol (FSW)

Adriaan Norbart (LUMC)

Contact en meer informatie:

SAZ/Expertisebureau D&I: **diversiteit@leidenuniv.nl**